Visietekst openbare bibliotheek 2023-2033

Stuurgroep Digitale Bibliotheek Vlaanderen & Brussel

In de afgelopen decennia hebben bibliotheken wereldwijd te maken gehad met diepgaande veranderingen in hun werkveld. Het belang van fysieke dragers van informatie en culturele uitingen is in onze digitaliserende maatschappij afgenomen. Dat is vooral in het non-fictiedomein en op het gebied van audiovisuele media waarneembaar. De trend van ontlezing zet door, terwijl laaggeletterdheid toeneemt. Tegelijkertijd zijn er nieuwe mogelijkheden en kanalen ontstaan door voortschrijdende digitalisering en onderging het sociale weefsel van de maatschappij ingrijpende veranderingen onder invloed van sociale media, toegenomen diversiteit, de 24 uurseconomie en globalisering.

Zo is vandaag een deel van de toekomstbeelden uit de jaren 1990 ingehaald door de realiteit. Dit vereist nieuwe vaardigheden en een voortdurend ‘bijleren’ door burgers van alle leeftijden en met alle soorten achtergronden. Dat lukt of wil niet iedereen en sommigen dreigen hierdoor achterop te raken. Intussen nemen maatschappelijke spanningen, segregatie en polarisatie toe in een tijdsgewricht waarin de crises elkaar steeds sneller lijken op te volgen en schijnbaar vaste waarden onder druk staan.

Openbare bibliotheken bezinnen zich tegen deze achtergrond al enige tijd over hun positie. In Europa en de Angelsaksische wereld heeft dat een rijkgeschakeerde collectie van strategische documenten en transformatieplannen opgeleverd. De kern daarvan is de gedachte dat bibliotheken hun focus beter verleggen van de collectie naar de gemeenschap. ‘Verbreding’ en de ‘maatschappelijke bibliotheek’ zijn termen die – in allerlei varianten – vaak vallen.

Hoe kijken we daar in Vlaanderen en Brussel naar, nu we aan de slag willen met de kansen en uitdagingen die digitale transitie ons brengt?

I. Missie van de openbare bibliotheek

In tijden van turbulentie en verandering kan het helpen om houvast te zoeken bij het fundament; hetgeen waaraan de bibliotheek haar bestaansrecht ontleent.

*Bibliotheken zijn er om **iedereen** die dat wil of nodig heeft te helpen bij het ontwikkelen van **geletterdheid in de brede zin**. Tevens bevorderen zij **leesplezier**, een **open blik** op de samenleving en digitale, sociale en culturele **inclusie**. Ze voorzien laagdrempelig **toegang tot kennis, cultuur en informatie**, **ondersteunen en inspireren** hierbij en stimuleren een **levendige leescultuur** bij alle groepen in de samenleving. Zo kan iedereen **meedoen** in de maatschappij, zich persoonlijk uitdrukken en **ontwikkelen** en ervaringen, hulpmiddelen en vaardigheden **delen**. De bibliotheek is een warme, openbare huiskamer, waar iedereen welkom is.*

II. Visie op de openbare bibliotheek in de komende 5 tot 10 jaar

Bibliotheken geven op verschillende manieren invulling aan hun streven om deze missie of delen daarvan te verwezenlijken. We zien daarin zowel internationaal als in Vlaanderen en Brussel een aantal trends, die samen onze 'gegeneraliseerde' visie op de bibliotheek vormen.

- **Lezen blijft de basis.** Bibliotheken hebben zich ontwikkeld rond het boek. Hoewel vorm en inhoud veranderen, blijft het (kunnen) lezen van teksten, feitelijk of verhalend van aard, centraal staan in de werking van de bibliotheken. Daartoe onderhouden zij een rijke, relevante en toegankelijke collectie en blijven ze inzetten op leesbevordering in de brede zin van het woord;

- **Een versterking van de rol van bibliotheken in leerprocessen**. Iedereen kan bij de bibliotheek terecht voor hulpmiddelen, een studieplek en programma's ten behoeve van zijn persoonlijke ontwikkeling, bijvoorbeeld op het gebied van culturele, digitale of technische vaardigheden. Daarnaast bevorderen bibliotheken e-inclusie en ondersteunen ze mensen met lees-, leer- of participatieachterstanden. Bibliotheken faciliteren bovendien het onderwijs door ondersteuning van onderwijsprofessionals, scholen en hun leerlingen.

- **Ontwikkeling van bibliotheken als 'derde plek'**: een unieke fysieke of virtuele plaats, naast thuis, school of werkplek en wars van commerciële invloeden, waar iedereen zich welkom voelt. Je komt er om gebruik te maken van gedeelde

voorzieningen, materialen en programma's, om inspiratie op te doen, anderen te ontmoeten, hulp te krijgen, vaardigheden op te doen of gewoon te ontspannen.

De mate waarin en wijze waarop bibliotheken deze visie onderschrijven en uitwerken, verschilt, afhankelijk van het lokale mandaat, de beschikbare middelen en de noden van de lokale gemeenschap. (Boven)lokale samenwerking biedt kansen om de visie te verwezenlijken.

Als stuurgroep Digitale Bibliotheek en Cultuurconnect, hebben we oog voor deze diversiteit. We denken met deze visie de essentie van wat 'de bibliotheek' vandaag in Vlaanderen en Brussel kan betekenen te beschrijven: een brede voorziening voor iedereen met specifieke speerpunten op het gebied van lezen, leren en leven.

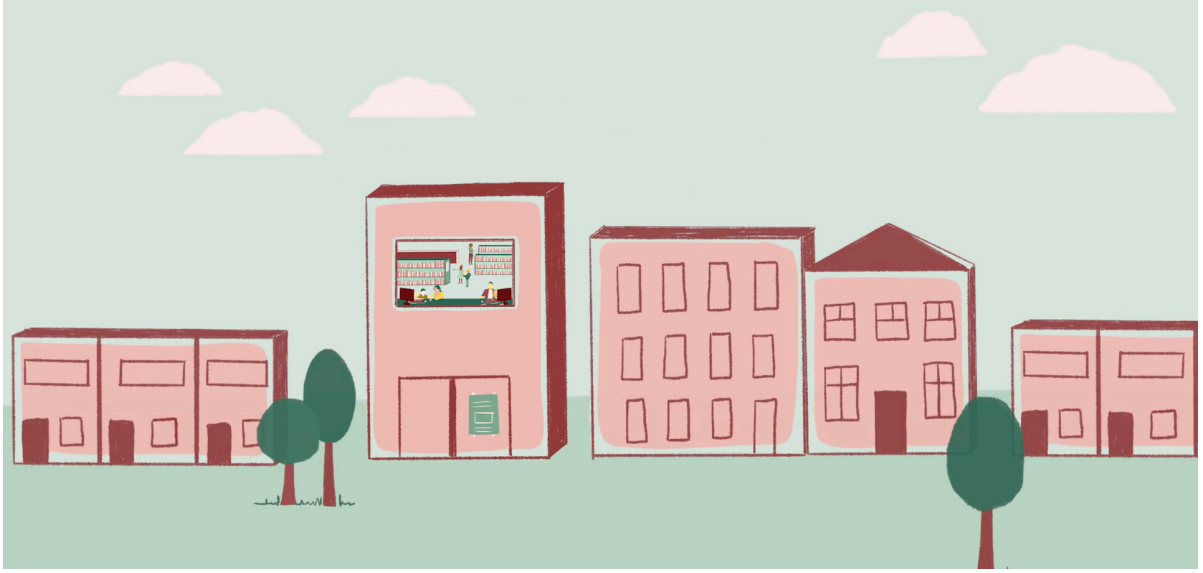

III. Doelgroepen

Hoewel de bibliotheek een voorziening voor iedereen is, richten bibliotheken zich vanzelfsprekend ook op specifieke doelgroepen. Omdat deze relevant zijn met het oog op de missie van de bibliotheek, omdat middelen maar één keer ingezet kunnen worden, of omdat de nood of behoefte bij deze groepen het grootst is.

Bibliotheken leggen lokaal weliswaar verschillende accenten, maar ook hierin zien wij trends in beleidsstukken en in de resultaten van onze eigen bevraging. Daarin geven veel bibliotheken voorrang aan de volgende doelgroepen:

- **Jeugd en gezinnen** : deze doelgroep vormt het hart van het bibliotheekpubliek. Voor kinderen die leren lezen, taken voorbereiden of huiswerk maken en het (informatie)universum nog maar net aan het ontdekken zijn, is de bibliotheek de 'derde plek' bij uitstek, waar ze zich thuis voelen en gestimuleerd worden in hun creatieve, sociale en digitale ontwikkeling. Binnen deze doelgroep maken we onderscheid naar leeftijd en niveau en tussen de rollen van primaire gebruiker, ouder en begeleider.

- **Leerkrachten en leerlingen** : de scholenwerking is de hefboom bij uitstek om kinderen en jongeren te bereiken. Leerkrachten en leerlingen gebruiken de collecties en voorzieningen van de bibliotheek. De bibliotheek faciliteert en stimuleert leerkrachten zodat zij behalve gebruiker ook ambassadeur van de bibliotheek worden. De bibliotheek heeft bovendien een spilfunctie in de lokale uitvoering van bovenlokale initiatieven op het gebied van leesbevordering.

- **Sociale doelgroepen** : de 'maatschappelijke bibliotheek' richt zich specifiek op mensen of groepen die om uiteenlopende redenen meer ondersteuning nodig hebben en werkt hiertoe samen met diverse actoren aan een inclusief aanbod. Binnen deze doelgroep onderscheiden we drie specifieke subgroepen waar de bibliotheek zich in het bijzonder op richt:

  - **Laaggeletterden** : personen vanaf 16 jaar die de vaardigheid om gedrukte en geschreven informatie te gebruiken onvoldoende beheersen om te functioneren in de maatschappij, om de eigen doelen te bereiken en om de eigen kennis en mogelijkheden te ontwikkelen (definitie PIAAC[1]);

  - **Digitaal laaggeletterden** : personen die moeite hebben om online informatie en diensten te vinden, beoordelen en gebruiken, om digitaal te communiceren of om apparatuur en software te bedienen;

  - **Nieuwkomers** : de bibliotheek wil anderstaligen, die het Nederlands nog onvoldoende beheersen, leer- en oefenkansen bieden om de Nederlandse taal en de lokale cultuur (beter) te leren kennen;

- **Intensieve cultuur- en mediagebruikers :** wat deze groep bindt is dat zij gebruik maken van allerlei soorten media, informatiebronnen en culturele uitingen en activiteiten. Zij zijn geïnteresseerd in verhalen, fictief of informatief, onafhankelijk van het medium waarmee ze verteld worden. Binnen deze groep hebben we speciale aandacht voor een specifieke subgroep:

---

[1] Zie: https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderzoek/vlaams-en-internationaal-onderwijsonderzoek/internationaal-vergelijkend-onderzoek/programme-for-the-international-assessment-of-adult-competencies-piaac [geraadpleegd op 27 oktober 2022]

- 👤 **Fervente lezers:** deze ‘boekenverslinders’ vormen het meest vanzelfsprekende publiek van de bibliotheken, die zich in blijven zetten om - naast hun versterkte focus op maatschappelijke en educatieve taken - deze doelgroep aan zich te binden.

Er zijn nog tal van andere doelgroepen te onderscheiden, die voor sommige bibliotheken heel relevant zijn. Ook is het mogelijk om deze doelgroepen verder uit te splitsen en te nuanceren. Dat lijkt ons echter vooral een opgave voor de lokale bibliotheek. De stuurgroep zet erop in om bij het verder vormgeven van de digitale transitie de hier genoemde ‘algemene’ doelgroepen scherp in beeld te houden, steeds met de geformuleerde missie en visie in het achterhoofd. Tegelijkertijd zullen centrale digitale voorzieningen steeds ruimte moeten bieden voor lokale verfijning en tot op zekere hoogte ook afwijking.

IV. De impact van digitalisering

Bibliotheken veranderen mee met de maatschappij en maken de keuze om nieuwe accenten te leggen en doelgroepen opnieuw te prioriteren. Rest de vraag wat de impact van digitalisering is op bibliotheken en de wijze waarop zij hun missie trachten te verwezenlijken.

We beperken ons hier tot enkele hoofdlijnen:

1. **Impact op de collectie** : digitalisering heeft een omvangrijk alternatief aanbod gecreëerd. Bibliotheken hebben te maken met wettelijke, commerciële en financiële barrières en ondervinden tegelijk druk om hun collectie uit te breiden met digitale bronnen en objecten. Het gebruik en de aard van de collectie veranderen: gedigitaliseerde varianten van fysieke media nemen net als interactieve en gelinkte informatieobjecten toe in belang en volume. Deze hybridisering van de collectie leidt tot een grotere dynamiek en levert vraagstukken ten aanzien van beheer en ondersteuning op.

2. **Impact op de relatie met de gebruiker** : veel gebruikers verwachten door de voortschrijdende digitale transformatie dat alles sneller, gemakkelijker en gebruiksvriendelijker wordt. Het referentiekader verandert en de lat ligt steeds hoger, bijvoorbeeld op het gebied van responstijden, toegankelijkheid, grafische

aantrekkelijkheid en merkbeleving. Voor sommige groepen gebruikers werpt de digitalisering juist nieuwe drempels op. Zij hebben meer ondersteuning nodig. Dit vergt een extra inspanning van bibliotheken en hun partners. Hier staat tegenover dat de digitalisering ook de kans biedt om de beleving van gebruikers te personaliseren, meer inzicht te verwerven in hun behoeftes en hier (deels geautomatiseerd) op in te spelen.

3. **Impact op de organisatie van de bibliotheek** : hiervoor geldt dat de digitalisering op drie fronten doorwerkt. Ten eerste worden nieuwe vaardigheden en kennis van het personeel verwacht en is het een uitdaging om bij te blijven. Ook voor de medewerkers geldt ‘een leven lang leren’. Ten tweede is de afhankelijkheid van technologie steeds groter in alle aspecten van de werking. Dat leidt tot meer complexiteit en nieuwe kosten en risico’s. En ten derde veranderen de werkprocessen door automatisering en de inzet van digitale hulpmiddelen. AI lijkt hieraan een volgende impuls te geven, evenals de toenemende samenwerking tussen bibliotheken.

V. Besluit

In een dynamische, steeds meer digitale context blijft de missie van de bibliotheken overeind. De visie op wat een bibliotheek precies is, is wel aan verandering onderhevig. En omdat de middelen niet onbeperkt zijn, worden bibliotheken gedwongen om keuzes te maken en samen te werken om zich als sector staande te houden in een omgeving die onmiskenbaar competitiever wordt.

Zonder zich over te geven aan het marktdenken, zullen bibliotheken rekening moeten houden met de effecten hiervan op hun eigen effectiviteit in de verwezenlijking van hun missie. De vraag die op het bord van de stuurgroep Digitale Bibliotheek ligt is: wat hebben bibliotheken de verschillende doelgroepen te bieden te midden van al dit ‘digitale geweld’?